

HEKTOROVIĆEVI SNOVI

Ivan Lupić

UDK: 821.163.42.091Hektorović, P.
Izvorni znanstveni rad

Ivan Lupić
Stanford University
Stanford, California
ilupic@stanford.edu

Jedina Hektorovićeva objavljena knjiga, *Ribanje i ribarsko prigovaranje i razlike stvari ine* (1568), jedan je od najvažnijih spomenika višejezične književne kulture u ranonovovjekovnoj Dalmaciji. Za razliku od dviju knjiga njegova suotočanina Hanibala Lucića, jedna od kojih je objavljena na hrvatskom jeziku (*Skladanja izvrsnih pisan razlicih*, 1556), a druga na talijanskom (*Sonetti*, 1556), Hektorovićeva knjiga u sebi objedinjuje tekstove na hrvatskom, latinskom i talijanskom jeziku. Dok su ti tekstovi u modernim izdanjima odijeljeni (onda kada su u njima svi uopće prisutni), u Hektorovićevoj knjizi oni su izmiješani, a upravo zbog njihove izmiješanosti nije moguće Hektorovića doživljavati kao jednojezičnog pisca. Polazeći od te činjenice, ovaj rad razmatra poveznice između različitih dijelova Hektorovićeve višejezičnog opusa, osvrćući se osobito na motiv sna, koji Hektorović uglavnom upotrebljava kako bi progovorio o vlastitoj pjesničkoj djelatnosti. Osobita pozornost posvećuje se odnosu između ranog i kasnog Hektorovića, pri čemu važno mjesto zauzima Hektorovićeve poslanica Jakovu Zečkoviću, koja nam je dosad bila poznata u nepotpunom obliku. Njezin prozni predgovor, ovdje objavljen prvi put prema rukopisu R 6634 Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, upotrebljava se između ostaloga kako bi se pokazalo da se jedna anonimna pastirska ekloga iz istog rukopisa uklapa u razvojnu logiku Hektorovićeve književnog opusa te da bi je stoga trebalo pripisati Hektoroviću, a ne, kako je to dosad činjeno, zadarskom pjesniku Petru Zoraniću.

Ključne riječi: Petar Hektorović (1487-1572), Petar Zoranić (1508 - nakon 1569), pastirska ekloga, ribarska ekloga, epistolarna poezija, autorstvo, atribucija, znanost o rukopisima, višejezičnost, ranonovovjekovna Dalmacija

Kada je 1976. godine Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu otkupila na jednoj londonskoj dražbi rukopis koji se danas čuva pod signaturom R 6634, a u kom se nalaze neki tekstovi Marka Marulića i Petra Hektorovića, objavljena je ta vijest u dnevnoj štampi s velikom pompom i s naslovom koji najavljuje da su Hrvati pobijedili u još jednoj važnoj međunarodnoj utakmici. Čak na dva mjesta u jednom novinskom članku izražava se vjera kako će znanstvenici sada prionuti proučavanju osvojenog rukopisa kako bi »raskrili veo tajni zbornika Marulićevih i Hektorovićevih pjesama«.¹ Četrdeset godina poslije zbornik je i dalje prekriven velom tajni, a ono znanstvenog napora što mu je posvećeno završilo je tako da su se Hrvati, kako im je već običaj, u svom proučavanju rukopisa uglavnom međusobno zavadili.²

U ovom odlično očuvanom i za povijest hrvatskog jezika i književnosti izrazito vrijednom rukopisu prepisala je jedna te ista ruka na prvih stotinjak listova

¹ Mirjana Šigir, »Utrka za Marulićem i Hektorovićem: Kako su na aukciji u Londonu za Nacionalnu i sveučilišnu biblioteku u Zagrebu otkupljeni dragocjeni tekstovi stare hrvatske književnosti«, *Vjesnik Socijalističkog saveza radnog naroda Hrvatske* 37 (6. VII. 1976), 11. Ovaj rukopis otkupljen je s još tri stara hrvatska rukopisa od aukcijske kuće Sotheby's za 9720 britanskih funti, što je u današnjem novcu ekvivalentno iznosu od skoro 70.000 funti, odnosno preko pola milijuna kuna. Za podatak o cijeni vidi »Otkupljeni rukopisi Marulića i Hektorovića«, *Matica: list iseljenika Hrvatske* 36.9 (1976), 36. Vidi također Zvonimir Kulundžić, *Ta rič hrvačka* (Zagreb: Nezavisna autorska naklada, 1977), 254.

² Zavađenost oko ovog rukopisa najbolje se očituje u sljedeće dvije publikacije: Zvonko Pandžić, *Nepoznata proza Marka Marulića: O novootkrivenim i novoatribuiranim hrvatskim rukopisima* (Zagreb: Naklada Tusculum, 2009) te Amir Kapetanović, »Versificirana biblijska pripovijest o Esteri (XVI. st) u kontekstu srednjovjekovne književne baštine i Marulićeva pjesničkoga kruga«, *Colloquia Maruliana* 20 (2011), 5-30 (pretisnuto u neizmijenjenu obliku u zbirci ogleđa istog autora *Jezik u starim versima hrvatskim* [Split: Književni krug, 2016], 89-110). Kapetanović tako kori Pandžića da on sebi u zaslugu pripisuje povezivanje stare signature sa zbirkom Samostana franjevača konventualaca u Splitu umjesto da spomene Šimu Jurića, autora kataloga rukopisa Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, koji kaže da je taj podatak preuzeo iz prodajnog kataloga (Kapetanović, *Jezik*, 91, bilj. 255). No preuzeo je Jurić iz prodajnog kataloga ne samo taj podatak nego glavninu opisa rukopisa, koji donosi kao svoj, pa bi prije svega trebalo koriti Jurića što nije jasno naveo izvor iz kojeg je preuzimao podatke. Umjesto toga, Kapetanović Jurića hvali kao prvog opisivača ovog rukopisa, kao osobu koja ga je datirala te kao onoga tko je »prvi pretpostavio da je riječ o zborniku hrvatskih tekstova koji potječe iz Franjevačkog samostana u Splitu« (Kapetanović, *Jezik*, 89). Za prvi detaljan opis R 6634 vidi *Catalogue of French, Spanish, Greek, Serbo-Croat and a Few Portuguese and Slavonic Manuscripts* (London: Sotheby Parke Bernet, 1976), 85-93. Hrvatski rukopisi prodani su 29. VI. 1976. Ovaj opis očito dosad nije bio poznat hrvatskoj znanstvenoj javnosti, pa ni onima koji se osobito zanimaju za rukopisne tragove Marulićevih djela. Na opis sam u travnju 2018. upozorio Bratislava Lučina te mu ustupio preslike; shvativši njegovu važnost, Lučin ga je preporučio kao model u pozivu sudionicima Marulićevih dana za 2019. godinu (tema skupa: *Rukopisi hrvatskoga humanizma i renesanse*). Drago mi je da sam, iako na drugom kraju svijeta, na taj način dao izravan doprinos razvoju hrvatske znanosti o rukopisima.

mnoštvo djela, od kojih je samo nekoliko izravno pripisano Marku Maruliću (*Suzana, Molitva suprotiva Turkom* te »sonet« *Umrit hotih videć da ki blago ima*), a tek jedno djelo, stihovana poslanica izvjesnom Jakovu Zečkoviću povodom rođenja njegove kćeri, Petru Hektoroviću.³ Za neka od preostalih djela može se iz drugih izvora utvrditi da su Marulićeva, no za dobar broj ne može se bez posebnog proučavanja utvrditi ništa jer su ta djela tekstovima zasvjedočena jedino u ovom rukopisu. Osobito se među tim inače nezasvjedočenim djelima ističe niz svetačkih legendi u stihu, od kojih se ona o sv. Efreemu proteže na gotovo tisuću stihova (skoro pa tri puna libra Marulićeve *Judite*).

Za razliku od onih koji su se u novije vrijeme doticali ovog kodeksa, ja se u svom ogledu neću baviti Marulićem, nego ću se, u povodu četristo i pedesete godišnjice objavljivanja *Ribanja i ribarskog prigovaranja* tiskom, pozabaviti Hektorovićem. Na prvom mjestu, dovest ću u pitanje atribuciju Josipa Vončine, koji je za anonimnu pastirsku eklogu kojoj su u rukopisu govornici Boljeta, Lilas i Dobrilo nastojao dokazati da joj je autor Petar Zoranić.⁴ Nasuprot tom dokazivanju, moj će cilj biti pokazati da je ova pastirska ekloga djelo Hektorovićevo i da ona, premda kratka, u bitnim elementima anticipira njegovo *Ribanje i ribarsko prigovaranje* te se može smatrati ranim zametkom tog djela. Na drugom mjestu, pokazat ću da smo zahvaljujući Vončininu nevjerojatnom previdu jedini u ovom kodeksu Hektoroviću eksplicitno pripisani tekst, poslanicu Jakovu Zečkoviću, četrdeset godina poznavali u nepotpunom obliku, čime smo bili lišeni važnog dokaznog materijala u razmatranju Hektorovićeve poetike.⁵ Konačno, moj pristup zagrebačkom rukopisu (tako ću ga odsada zvati) moći će poslužiti kao model za buduća proučavanja ove vrste jer se u njemu, za razliku od dosadašnjih pristupa,

³ Drugi dio rukopisa, od lista 95 nadalje, pisan je drugim rukama i manje je čitljiv od prvog dijela. Očito je u rukopisu ostalo praznog prostora koji je kasnije iskorišten, ali još uvijek u šesnaestom stoljeću, da se zabilježi nekoliko propovijedi. Kapetanović bez razloga kritizira Pandžića, koji s pravom govori o prvom i drugom dijelu rukopisa (*Nepoznata proza*, 119, 146), a opet mu je glavni junak Jurić, »koji u svom opisu nije zbornik dijelio na dijelove« (Kapetanović, *Jezik*, 91). I najpovršnije prelistavanje ovog kodeksa potvrđuje ispravnost Pandžićeve podjele. Povjesničare hrvatskog jezika trebao je prvenstveno privući drugi dio rukopisa.

⁴ Josip Vončina, »Ekloga u rukopisnom zborniku 16. stoljeća«, *Mogućnosti* 25.4 (1978), 420-431. Vidi također Josip Vončina, »Na tragu pravome piscu«, *Colloquia Maruliana* 3 (1994), 139-149. Da se Vončina atribucija i danas nekritički prihvaća te se čak upotrebljava da se njome kori druge proučavao, lijepo se vidi iz sljedećeg primjera: »[Vončina] je na temelju podrobne jezičnističke analize pružio dovoljno filoloških argumenata da eklogu s 59b-62b toga zbornika hrvatska filologija prihvati kao tekst Petra Zoranića. Svojom je atribucijom Vončina pokazao da zastupljeni tekstovi u tom zborniku ne potječu samo iz pera pisaca hvarškoga i splitskoga renesansnoga kruga nego vrlo vjerojatno i iz zadarskoga« (Kapetanović, *Jezik*, 90).

⁵ Josip Vončina, »Novopronađena Hektorovićeve pjesnička poslanica«, *Forum* 17 (1978), 322-330.

uzimaju u obzir svi elementi u kojima obitava jedan pisac: i povijest jezika, i povijest književnosti, i povijest knjige – kako rukopisne tako i tiskane.

Izvan knjige koju je Hektorović pri kraju života objavio tiskom, a u kojoj sva djela datiraju nakon 1550. godine, sačuvalo nam se od njegova pjesništva vrlo malo iako znamo da se on još od svoje mladosti bavio književnim pisanjem.⁶ Do pojave zagrebačkog rukopisa to su bile samo dvije stvari: poslanica Nikoli Nalješkoviću iz 1541. te prijevod jednog dijela Ovidijeva *Lijeka od ljubavi*, koji Hektorović uz popratnu poslanicu šalje Mikši Pelegrinoviću 1528. godine.⁷ Od Vinka Pribojevića, čiji je govor *O porijeklu i zgodama Slavena* održan 1525, a tiskan 1532, saznajemo pak da je Hektorovićev prijevod Ovidija bio općenito poznat i hvaljen te, što je još važnije, da to nije bila jedina stvar koju je Hektorović napisao. Pribojević, naime, kaže da je Hektorović »između ostaloga« (*inter caetera*) sačinio vjeran prijevod Ovidijeva djela. Što je to *ostalo* bilo, to nam nažalost Pribojević ne kaže.⁸ Već godine 1539. Mavro Vetranović u poslanici Hektoroviću spominje neke njegove »pjesni medene«, a godinu poslije Nalješković piše da Hektorović uz hrvatski odlično poznaje i latinski i talijanski te da umije pjesnički obraditi ne samo ljubavne nego i sve druge teme.⁹ Konačno, sam Hektorović u pismu Vanettiju, pisano na talijanskom jeziku i objavljenu uz *Ribanje*, pripovijeda kako

⁶ *Ribanye i ribarscho prigouaranye i razliche stuari ine sloxene po Petretu Hektoro- uichiu Huaraninu* (Venecija, 1568).

⁷ *Pjesme Petra Hektorovića i Hanibala Lucića*, ur. Sebastijan Žepić, Stari pisci hrvatski, 6 (Zagreb: JAZU, 1874), 69-75; Sime Ljubić, »Knjige Ovidijeve 'od lika ljubeno- ga' stumačene po Petretu Hektoroviću«, *Građa za povijest književnosti hrvatske* 1 (1897), 1-7.

⁸ »Petrus Hectoreus, qui inter caetera, eleganti metro Nasonem de remedio amoris in Illyricum idioma, cum magna omnium admiratione transtulit, uel minimum iota non ommittens«; *Oratio fratris Vincentii Priboeui sacrae theologiae professoris ordinis praedicatorum de origine successibusque Slauorum* (Venecija, 1532), sig. e1v. No kaže nam još Đuro Ferić u svom djelu *Ad clarissimum virum Michaellem Denisium Vindelicum Georgii Ferrich Ragusini epistola* (Dubrovnik, 1824), kad spomene Hektorovića, da postoji mnogo njegovih rukopisa te da su svi izvrsni, a to mnoštvo rukopisa (u koje uključuje prijevod Ovidija) ne obuhvaća *Ribanje*, za koje Ferić zna da je izišlo tiskom: »Petrus Hectoreus Pharensis. Plura hujus Auctoris MM.SS. extant: praeclara omnia. Haec inter Ovidianum remedium amoris Illyricis versibus egregie expressum; et Eclogae Piscatoriae eadem lingua editae« (17). No vidi što već Francesco Appendini piše u *Notizie storico-critiche*, sv. II (Dubrovnik, 1803), 250: »Una volta si avevan di lui varie egloghe col titolo di Ribagne cioè pescagione, un volume di poesie varie, e la versione de remedio amoris di Ovidio. Qualora esistessero in qualche luogo della Dalmazia, si dovrebbero stampare, o converrebbe almeno moltiplicarne le copie.«

⁹ Milan Rešetar, »Ein Sendschreiben Vetranić's an Hektorović«, *Archiv für slavische Philologie* 23 (1901), 206-215 (izdano prema prijepisu Đura Ferića koji se danas čuva u Slavenskoj knjižnici u Pragu pod signaturom T 4121; vidi Ivan Lupić, »Tekstološka načela, kritička izdanja i kroatistička znanstvena zajednica«, *Forum* 51 [2012], 925-927 te Ivan Lupić i Irena Bratičević, »Literary Collectors as Literary Scribes: The Case of Đuro Ferić (1739-1820)«, *Poznańskie Studia Slawistyczne* 14 [2018], 129-147); *Pjesme Nikole*

mu je u snu u kojem se penjao na Parnas prišla jedna od muza pa mu rekla da ga je čula kako je u svojoj mladosti slatko pjevao i na latinskom i na materinskom jeziku, i to na veliko zadovoljstvo onih koji su ga slušali.¹⁰ Sve nam to govori da je Hektorović puno prije *Ribanja* bio poznat kao pjesnik te da je njegovo pjesništvo imalo i svoju publiku, a da bi imalo publiku, moralo je prije svega biti toj publici dostupno. Dakako, moglo joj je biti dostupno jedino u rukopisima.

Kada se, dakle, 1976. godine pojavio rukopis u kojem se našlo dotad nepoznato Hektorovićevo djelo, poslanica Jakovu Zečkoviću, to nikoga nije trebalo iznenaditi. Nije nikoga trebala iznenaditi ni činjenica da je rukopis u kome se to djelo našlo znatno stariji od *Ribanja* i da, sudeći prema starini pisma te prema vodenim znacima na papiru, ide u godine oko 1530.¹¹ Budući da je riječ o prijepisu, a ne o autografima, jasno je da su svi tekstovi koje zagrebački kodeks sadrži sasvim sigurno stariji od kodeksa samog, koji je pak sam nastao oko 1530. godine. Važno je k tome naglasiti da se ovdje Hektorovićeve poslanica nalazi u društvu s djelima koja velikim dijelom pripadaju Marku Maruliću, i to baš među njima, a ne dodana na kraju ili upisana drugom rukom. Da bi se Hektorović i Marulić na ovaj način smiješali, njihovi su tekstovi već neko vrijeme morali nezavisno biti u rukopisnom optjecaju. Stoga i najkonzervativnija procjena mora stavljati nastanak svih tekstova u ovom dijelu kodeksa u prvu četvrtinu šesnaestog stoljeća, dok za neke od njih, dakako, nije isključen ni raniji datum.

Već ove osnovne činjenice o zagrebačkom kodeksu jasno upućuju na nevjerojatnost da bi se u njemu našlo neko djelo Petra Zoranića, koji je rođen tek 1508. godine. Čak i kada se uzme najopreznija procjena starosti tekstova u ovom rukopisu, recimo godina Marulićeve smrti (1524), tada bi Zoranić imao svega šesnaest godina, a morali bismo zamisliti da su tekstovi tog šesnaestogodišnjaka već do tog datuma prepisivani, i to tako da su kroz prepisivanje izgubili podatak o svome autoru (pretpostavljajući da su ga imali) i prije nego što je on dostigao punoljetnost. Ne razmatrajući starinu rukopisa u odnosu na starinu njegovih tekstova i ne razmišljajući o ovom kodeksu kao cjelini, Josip Vončina zaključio je na temelju isključivo jezične analize da je jedina pastirska ekloga koja se nalazi u ovom rukopisu izišla iz pera upravo Petra Zoranića.¹² Zanimljivo je pritom i činjenicu da nam Zoranić u *Planinama* sasvim izričito navodi što je on do tog trenutka, dakle do 1536. godine, napisao. Opisujući svoj susret s vilom Hrvaticom u perivoju od slave, on kaže: »Poznah u krilu nje jabuku na koj jime biše Petar

---

Dimitrovića i Nikole Nalješkovića, ur. Vatroslav Jagić i Gjuro Daničić, Stari pisci hrvatski, 5 (Zagreb: JAZU, 1873), 313.

¹⁰ *Djela Petra Hektorovića*, ur. Josip Vončina, Stari pisci hrvatski, 39 (Zagreb: JAZU, 1986), 138: »Il che, disse, vorrei sapere, peroche ve ho udito in vostra giovanezza piu fiate, et in lingua latina et in quella della vostra patria con grandissimo favore de gli ascoltanti dolcemente cantare.« Za prijevod Hektorovićeve pisma Vanettiju vidi Mladen Nikolanci, »Petra Hektorovića 'inojezične sitnice'«, *Hvarski zbornik* 4 (1976): 345-355.

¹¹ *Catalogue*, 89. Za dva vodena znaka nalaze se potvrde iz 1528. i 1529. godine.

¹² Vončina, »Ekloga«.

Zoranić, a uz jime *Ljubveni lov* i *Vilenica* dijaše pismo; i na toj prem jabuci prem počela pisati biše *Planine*.¹³ Zoranić s toliko pažnje bilježi što je dotad napisao da uz djela *Ljubveni lov* i *Vilenica*, nama danas nepoznata, ne propušta spomenuti ni onaj dio *Planina* koji je do tog susreta s vilom napisao. Da ne bismo bili ni u kakvoj sumnji, on još na margini dodaje uz *Ljubveni lov* i *Vilenicu* opis »Prve naše sloge«, što će reći da on prije ta dva djela nije ništa drugo napisao. Za razliku, dakle, od Hektorovića, kad govori o svom prethodnom pjesničkom radu, Zoranić ne govori o nekim neodređenim pjesmama, nego sasvim precizno bilježi što je do tog trenutka napisao na hrvatskom jeziku. Nemamo, konačno, opet za razliku od Hektorovića, nikakve druge izvore koji bi upućivali da je Zoranić napisao nešto drugo osim onoga što je sam spomenuo.

Razmotrimo, svejedno, što je ponukalo Vončinu da jedinu pastirsku eklogu u zagrebačkom rukopisu pripiše upravo Zoraniću. Budući da su i Zoranić i Hektorović i Marulić čakavci, teško je njihova djela razgraničavati prema gramatičkim elementima, što Vončina uredno priznaje.¹⁴ On se stoga odlučuje pribjeći prvenstveno leksičkom dokazivanju, prema kojem bi riječi zasvjedočene samo u Zoranićevim *Planinama* ili u tekstovima drugih pisaca zadarskoga kruga bile, nađu li se u pastirskoj eklogi zagrebačkog kodeksa, pouzdan pokazatelj da ovu eklogu treba pripisati Zoranićevu peru. Takvih riječi nalazi Vončina u pastirskoj eklogi sedam: *na promin* (u značenju *naizmjenice*), *priprehtati* (u značenju *uvrebat*, *dočekati*), *balikati* (navodno u značenju *šaliti se*), *tulikati* (u značenju *trubiti*), *izloviti* (u značenju *steći*, *dobiti*), *mator* (u značenju *star*) te konačno *rebeba* (što je neka vrsta gudačkog instrumenta). Iz ovih dokaznih primjera odmah se treba izbaciti *rebeba*, koja se u Zoranića uvijek javlja u obliku *rebeba*, čak tri puta u *Planinama*, a nikad u obliku *rebeba*. To je Vončini svejedno dokaz Zoranićeva autorstva, samo ako se zamisli da je Zoranić u pastirskoj eklogi (za koju tek valja dokazati da ju je on napisao) trebao rimu, pa je svoju *rebeba* pretvorio u *rebebu*, kako bi se ona rimovala s *nebu*.¹⁵ Već tu vidimo da je filološka metoda, za koju Vončina smatra da je najpouzdanija, prilično elastična, ovisno o tome što filolog njome želi dokazati. Primjeri *mator* i *izloviti* nisu dobri. Vončina se vodi Akademijinim rječnikom, gdje se za *mator* u značenju *star* daju samo primjeri iz Zoranića i Krnarutića, ali riječ *mator* uključena je u *Blago jezika slovinskoga* Jakova Mikalje, što upućuje na činjenicu da nije bila ograničena na zadarsko područje, kao što nije ni danas.¹⁶ *Izloviti* u Zoranića ima apstraktno značenje (*izloviti* slavu, *izloviti* iz riječi nešto korisno), dok u pastirskoj eklogi ima konkretno značenje: *izloviti* dar od gosta. *Balikati* je pak nezgodan primjer zato

¹³ Petar Zoranić, *Planine*, ur. Franjo Švelec i Josip Vončina, Stari pisci hrvatski, 41 (Zagreb: JAZU, 1988), 207.

¹⁴ Vončina, »Ekloga«, 428.

¹⁵ Vončina, »Ekloga«, 431, bilj. 20.

¹⁶ Jakov Mikalja, *Blago jezika slovinskoga* (Loreto, 1649). Mikalja ima odvojene natuknice za *mator* (star) i *matori* (stari, od veće godina).

što ni u Zoranića ni u pastirskoj eklogi nije jasno što taj glagol zapravo znači.¹⁷ Za *na promin* u značenju *naizmjenice* Akademijin rječnik navodi samo primjere iz Zoranića i Barakovića, prema čemu Vončina zaključuje da je to leksička karakteristika zadarskoga kruga.¹⁸ No Joakim Stulli u svom latinskom rječniku pod natuknicom *invicem* daje »na izmjenu, na izmjenu, na izmjenice, na promjen &c.«, iz čega se vidi da mu je »na promjen« samo jedan od nekoliko običnih sinonima.¹⁹ *Priprehtati* je riječ koja je u Akademijinu rječniku zasvjedočena samo za Zoranića, ali ona je očito izvedenica od glagola *prehtati* (u značenju *vrebat*), koji Zoranić također upotrebljava, kao što taj glagol upotrebljava, a to Vončina ne spominje, i *Lekcionar* Bernardina Splićanina: »A Irudica ga prehtaše i hotijaše ga pogubiti.«²⁰ Od svih Vončininih primjera ostao je samo glagol *tulikati*, za koji, priznajem, nisam u svom ne osobito temeljitom jezičnom istraživanju našao potvrde izvan Zoranića. Tko odluči vjerovati da je Zoranić autor ove pastirske ekloge samo zbog tulikanja, njemu će naravski svi drugi argumenti biti nevažni.

Nedvojbeno je, međutim, da su pastirska ekloga u zagrebačkom kodeksu i Zoranićeve *Planine* u izravnom dijalogu, ali ne zato što dijele posebne leksičke izbore, nego zato što se u oba djela nalazi jedno vrlo slično mjesto u kojem se opisuje kako se sva priroda u čudu zaustavlja da čuje pastirski razgovor. U eklogi zagrebačkog kodeksa to mjesto glasi ovako:

Oko njih na tržan svi ti se skupiše
 I svi, uši napan, njih riči slišiše.
 Vitar se ustavi, borje ne jâ šušnjat,
 Ne jâ t' u dubravi brav blesti ni kmekat,
 Črčak ne jâ črčat ni peti ptičice
 Ni skačući brkat z busja kobilice.
 Još veće čudo bî, čudo bî vidit svim
 Da zapri potok kî poljem teciše onim;

¹⁷ Zoranić ima: »Niki [pastiri] spati se kladoše, niki peti, niki surlati, niki čudno *balikati*« (*Planine*, ur. Švelec i Vončina, 120). Pastirska ekloga pak ima: »Taj rogom tulika, taj brenča liutom, / A niki *balika* pastirskim naukom« (Vončina, »Ekloga«, 420). Vončina opet slijedi Akademijin rječnik, gdje se *balikati* (baš na temelju primjera iz Zoranića) tumači kao *šaliti se*, ali to značenje ne odgovara najbolje ni jednom ni drugom kontekstu. Naprotiv, oba konteksta daju naslutiti da je riječ o nekom posebnom glasanju pastira koje se proizvodi jezikom, a ne instrumentom. Stoga je *balikati* ovdje blisko u značenju glagolu *balakati*, koji pak Akademijin rječnik nalazi zasvjedočen jedino u jednog splitskog pisca, Jerolima Kavanjina: »Imaj oči za moć plakat, al ne jezik za balakat.«

¹⁸ Vončina, »Ekloga«, 426.

¹⁹ Joakim Stulli, *Lexicon latino-italico-illyricum* (Budim, 1801), s. v. *invicem*. U svom hrvatskom rječniku Stulli ima natuknicu *na promjen*, koja upućuje na natuknicu *na izmjenu*, koja se onda tumači kao *alternativamente* (*Rjecsoslòxje*, A-O [Dubrovnik, 1806] s. v. *na promjen*).

²⁰ *Lekcionarij Bernardina Splječanina*, ur. Tomo Maretić (Zagreb: JAZU, 1885), 159.

Voda njegova, kâ nis goranju vas
Doli ploviše, stâ kako njih začu glas.²¹

U Zoranićevim *Planinama*, gdje to mjesto dolazi nakon jednog pastirskog razgovora, a ne prije njega, čitamo:

Ne samo pastirska družba, dva umića pastira umiće pojući tiho poslušajući, stala biše da i ptičice, ukriviv glave, ne žubereći, njih poslušale bihu; ni črčki skrbnin črčanjem, ni kobilice barući blujahu, da tihe stahu. Da veće čudo bi da vazda bludni vitar tiho na granah od dubov staše; i vrulja, ka kuželjem visoko metaše i potokom romoraše, tiha sta; i zelene travice i razlikozlameni cviti, dvignuv glave, niku slast priimahu. Da ča veće začuda i misli svim da da Apollo, svoje brze suncevodne konje prik običaja ustegnuv, njih poj slišaše; i obnoć svitnje zvizde mnoge, za umića poja zuk čuti, na podne staše.²²

Slijedeći Vončina, trebali bismo ovdje zamisliti Zoranića koji prvo piše pastirsku eklogu u stihu, a onda u *Planinama*, u kojima obiluju takve pastirske ekloge, oponaša sam sebe ne tako što ubacuje u vlastito djelo vlastitu eklogu, nego naprotiv tako što iz ekloge preuzima jednu dojmljivu pjesničku sliku te zatim tu sliku dalje razvija pretvarajući k tome stih u prozu. Ne može se, međutim, pobjeći dojmu da Vončina ni sam sebe nije sasvim uvjerio jer ipak dopušta mogućnost da bi tu moglo biti riječi ne nužno o Zoraniću koji oponaša, nego o nekome tko oponaša Zoranića.²³

Dopustivši tu mogućnost, zaboravio nam je Vončina objasniti kako bi se ona slagala sa starinom zagrebačkog kodeksa, koji bi sada morao biti znatno mlađi ne tek od 1530, nego od 1536. godine, kada je Zoranić završio *Planine*, jer bismo morali pričekati da nam nasljedovatelj Zoranića napiše pastirsku eklogu, da je zatim pusti u rukopisni optjecaj, da se onda ona smiješa s djelima Marulićevim te da konačno završi u zagrebačkom kodeksu. Vjerojatno je zato, ali i zbog svoje uvjerenosti u Zoranićevo autorstvo, u svom kasnijem izdanju Marulićevih pjesama Vončina ustvrdio da zagrebački kodeks potječe iz sredine šesnaestog stoljeća, opet

²¹ Vončina, »Ekloga«, 421; slogotvorno *r* prilagođeno je modernoj grafiji.

²² P. Zoranić, *Planine*, ur. Švelec i Vončina, 175; slogotvorno *r* prilagođeno je modernoj grafiji kao i Akademijin slovoapis. Situacija podsjeća na Orfejevo pjevanje u *Metamorfozama*, knjiga X i XI. Nije isključeno da postoji i bliži izvor, na primjer u talijanskoj epskoj ili pastoralnoj literaturi, ali njegovo postojanje ne bi dovelo u pitanje vezu između ekloge u zagrebačkom kodeksu i *Planina*: naime, jezični izbori na nekoliko su mjesta toliko slični da je teško zaniijekati izravnu vezu.

²³ Vončina, »Ekloga«, 426: »Uspoređujući uvod ekloge s dijelom Zoranićevih *Planina*, ustanovili smo podudarnost ne samo u nekoliko motiva već i u leksičkom izboru. To ipak nije dovoljno da se zaključi kako je autor objema tekstovima isti, jer se nameće mogućnost da je nepoznat pjesnik stvorio eklogu nakon Zoranića, i to po uzoru na XIV glavu njegova djela.«

nam zaboravivši objasniti kako je došao do tog datuma.²⁴ Iako je dakle dopustio razne pretpostavke te dao da zagrebački kodeks plovi šesnaestim stoljećem kako to raznim pretpostavkama odgovara, Vončina nije razmotrio pretpostavku koja bi se, uzimajući u obzir starost kodeksa i mladost Zoranićevu, morala nametnuti kao prva: naime, da je pastirsku eklogu napisao neki stariji pisac, a da tog starijeg pisca Zoranić u *Planinama* nasljeduje.²⁵ Toj pretpostavci prvenstvo daje i sadržaj zagrebačkog kodeksa: naime, u njemu se između ostalih tekstova nalazi Marulićeva *Molitva suprotiva Turkom*, a tu pjesmu Zoranić u *Planinama* izravno nasljeduje.²⁶ Budući da je Marulićevu *Molitvu* Zoranić mogao poznavati samo iz rukopisne predaje, nema razloga da se eklogi iz zagrebačkog kodeksa ne dopusti da bude dostupna zadarskom pjesniku na isti način. Premda je zagrebački kodeks od svoje pojave na dražbi 1976. pa sve do danas uporno bio povezan sa Splitom, jer se u njemu nalaze Marulićevi tekstovi i jer su dražbeni katalogi neutemeljeno potencirali vezu sa splitskim samostanom franjevac konventualaca, on pripada zbirci rukopisa za koje se sigurno može dokazati jedino to da su neki od njih još u šesnaestom stoljeću bili u Zadru.²⁷ Moja poenta, svejedno, nije u tome da postoji izravna veza između zagrebačkog kodeksa i Zoranića kao njegova čitatelja, što je svakako moguće, nego u tome da nam zagrebački kodeks lijepo pokazuje na koji

²⁴ Marko Marulić, *Pisni razlike*, ur. Josip Vončina (Split: Književni krug, 1993), 11: »Zbornik Nacionalne i sveučilišne biblioteke u Zagrebu, kupljen na dražbi u Londonu godine 1976. (signatura: R 6634; dalje: Z); nastao je oko sredine XVI. stoljeća.« U ovom neodgovornom datiranju Vončinu slijedi Bratislav Lučin iako datiranje očito nije u skladu čak ni s Jurićevim preuzetim opisom rukopisa (Šime Jurić, *Katalog rukopisa Nacionalne i sveučilišne biblioteke u Zagrebu* [Zagreb: NSK, 1997], 172-173); vidi »Prinosi tekstu i tumačenju Marulićeve *Suzane*«, *Colloquia Maruliana* 12 (2003), 145 (i opet u opisu rukopisa uz izdanje *Suzane*, 164). Lučin se popravlja u Marko Marulić, *Hrvatski stihovi i proza*, ur. Bratislav Lučin (Zagreb: Matica hrvatska, 2018), 436, gdje se kaže da je rukopis nastao oko 1530.

²⁵ Umjesto da se vodi starinom kodeksa, koja bi ga u njegovim atribucijskim teorijama ograničavala, Vončina upotrebljava svoje nedokazane teorije kako bi preko ekloge implicitno datirao i kodeks: »O datiranju ekloge možemo kazati: zacijelo ona ne ide u doba prije Marulićeve smrti (god. 1524) jer se do tog časa Zoranić (rođen god. 1508) vjerojatno nije razvio u pastoralnog pjesnika« (»Ekloga«, 429).

²⁶ Zoranić, *Planine*, ur. Švelec i Vončina, 185.

²⁷ Pandžić, *Nepoznata proza*, 114-115; British Library, London, Additional MS 11578, fol. 330r. Ovom se rukopisu može dodati rukopis R 3662 Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, za koji Pandžić misli da je izgubljen i koji nije mogao pronaći ni uz pomoć osoblja knjižnice (on ga stoga uvijek navodi pod starim brojem 14: *Nepoznata proza*, 31, 111, 151; detaljnije mu je poznat prema radu Anice Nazor, »Još jedan latinički tekst legende o svetom Jeronimu«, *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru* 14-15 [1976], 393-400, koja za rukopis ne daje nikakvu signaturu iako kaže da se nalazi u NSK; vidi također Kulundžić, *Ta rič hrvačka*, 262). Rukopis je osobito vrijedan jer je datiran (1532), a na njegovu kraju još u šesnaestom stoljeću (sudim to prema pismu) potpisala se njegova zadarska vlasnica, sestra Orea Begna (vidi **Sliku 1**).

su način Marulićevi tekstovi te tekstovi starijih pjesnika izvan zadarskoga kruga mogli biti dostupni Zoraniću.

Što možemo navesti kao argumente koji idu u prilog pretpostavci da je stariji pisac koji je sastavio pastirsku eklogu u zagrebačkom kodeksu bio upravo Petar Hektorović? Prije svega, činjenicu da se on već nalazi u tom kodeksu, i to jednom poslanicom koja nam inače ne bi bila poznata. Trebalo je, prema tome, prvo razmotriti mogućnost Hektorovićeve autorstva, i to obraćajući osobitu pozornost na tekstove iz Hektorovićeve ranijeg razdoblja koji su nam poznati: prijevod Ovidija te poslanicu Jakovu Zečkoviću upravo iz zagrebačkog kodeksa. S koliko je pažnje Vončina razmotrio tu mogućnost, najjasnije se vidi iz činjenice da je on poslanicu Jakovu Zečkoviću izdao i u odvojenom članku i u izdanju Hektorovićeve djela za Stare pisce hrvatske u obezglavljenom obliku.²⁸ Naime, stihovanoj poslanici prethodi prozni tekst koji njoj sasvim sigurno pripada i kojemu je sasvim sigurno autor Hektorović (vidi **Sliku 2**). Taj tekst glasi ovako:

Ne čudi se, molim te, koji čtiš, ni mi zamiri, ni me toga cića raspravi akoprem i mnoge stvari nepristale najdeš u toj pisni, jere ti znaš dobro da u onom ča se človiku u san prikazuje ni mu je pohvala ni pogrjenje. Jere kada bi človiku na oblast sanak bio, ne bi činio nigdar da mu se ča nevridno ali nepristalo u san prikaže. Ja istinu ti govoru: kako snih, tako pisah, ništare ne pristaviv ni odloživ. Akoli skladanje i miru od pisni prociniš i najdeš ka ti bude nepristalo viditi i neugodno, ni u tomu mi ne zabavi ni me zato krivo pogledaj. Jere ni na svitu toli vridan ni pohvaljen mornar ni naukir koji krmeći korablju i s velikom pomnjom prik morske pučine ne zabludi i ne šene njom kadgodi ali na desnu ali na livu stranu. Zato miruj, čti veselo i budi čestit.²⁹

²⁸ Vončina, »Novopronađena Hektorovićeve pjesnička poslanica«; *Djela Petra Hektorovića*, ur. Vončina, 101-102.

²⁹ Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, rukopis R 6634, fol. 32v. Vončinin propust može se razumjeti samo ako se pretpostavi da on rukopis nikada nije kako treba pregledao, nego je, slijedeći kataloški opis, išao gledati samo tekstove koji su ga zanimali. No i tu bismo morali zamisliti da se on nije želio zamarati čak ni čitanjem prve polovice stranice na kojoj je mislio da počinje Hektorovićeve poslanica; mora, naime, biti jasno svakome tko pročita prozni uvod u poslanicu da se on, preko motiva sna, izravno veže uz stihove koji slijede (prvi stih počinje riječima »Usvnuv u dubravi...«). Kako se zamario Vončina, tako su se zamarali i oni koji su rukopis gledali nakon njega, a zatim o njemu i pisali. To još više čudi kad se shvati da Jurić u svom kataloškom opisu, proširujući svoj engleski izvor, ispravno navodi riječi »Ne čudi se, molim te...« kao početak Hektorovićeve djela (*Katalog*, 172). Konačno, u odvojenom tekstu koji je objavio o ovom kodeksu čim je on otkupljen Jurić izričito piše: »Na ovom mjestu posebice bih upozorio da je u ovom Zborniku (na l. 34v-36r) sačuvana jedna dosad nepoznata Hektorovićeve poslanica. To je pjesma od 62 duga stiha s kratkim proznim predgovorom koju je pjesnik uputio 'gospodinu Jacovu Zecchkovichiu pochtouanomu'« (»Novo o Petru Hektoroviću«, *Periodični izvještaj Centra za zaštitu kulturne baštine komune hvarske* 86 [1. V. 1977], 6; iz ovog Jurićeva rada

Već ovaj kratki tekst pokazuje zbog čega je opasno da sudimo o tome što je Hektorović mogao napisati samo prema riječima koje nalazimo u njegovim kasnijim djelima. Glagol *raspraviti* u značenju *pogrditi* nalazimo uz Hektorovićeve prijevode Ovidija, ali ga ne nalazimo u njegovim kasnijim djelima. Riječ *naukir*, onaj koji upravlja lađom, ne nalazimo nigdje drugdje u Hektorovića iako mu čitavo *Ribanje* počiva na plovidbi. Glagol *šenuiti* u značenju skrenuti također ne nalazimo drugdje u Hektorovića. Pouka je jasna: ako riječi koje se nalaze u pastirskoj eklogi ne nalazimo u Hektorovićeveim djelima koja su nam poznata, to nipošto ne znači da on toj eklogi nije mogao biti autor.

Drugi su argumenti pjesničke prirode. Franjo Švelec s pravom je primijetio dvije važne stvari. Naime, anonimna ekloga iz zagrebačkog kodeksa upotrebljava shemu rime tipičnu za hvarsko-dubrovački dvanaesterac. U toj se shemi, za razliku od Zoranićeve, rime s kraja jednog dvostiha ne prenose na krajeve prvih članaka drugog dvostiha.³⁰ Vončina nije uspio naći nijedan primjer takve sheme rime u *Planinama* iako to djelo u sebi sadrži razne vrste metričkih eksperimenata i iako je ta rima očito lakša od one koju Zoranić dosljedno upotrebljava. U nedostatku dokaza Vončina svoju tezu brani time da u Marulića, koji mahom sriče kao i Zoranić, ponekad nalazimo hvarsko-dubrovačku shemu, a u Lucića pak marulićevsku. To je Vončini dovoljno da zaključi sljedeće: »Teško je, dakle, prihvatiti tvrdnju da bi Zoranić morao dvanaesterce sricati samo onako kao što je činio u *Planinama*.«³¹ Ali kad od Zoranića nemamo ništa drugo nego njegove *Planine*, onda nam one ipak moraju služiti kao pokazatelj koji se ne može tek tako odbaciti – jer nam, eto, ne odgovara tezi za koju bismo željeli da je ispravna. Dakako, moguće je zamisliti da je Zoranić pisao koješta i na kojekakve načine, ali na temelju pukog zamišljanja teško ćemo unaprijediti znanstvenu raspravu o atribuciji.³²

---

druga mjesta inače citiraju i Vončina [»Ekloga«, 430-431]; »Novopronađena Hektorovićeve pjesnička poslanica«, 322] i Kapetanović [*Ježik*, 89]).

³⁰ Zoranić, *Planine*, ur. Švelec i Vončina, 9. Vončini sigurno nije bilo drago da se u izdanju u kojem je i sam sudjelovao dovede u pitanje njegova atribucija ekloge Zoraniću (vidi Vončina, »Na tragu pravome piscu«, 141). On je uzvratilo tako što u svoje izdanje Marulićeve pjesništva nije uključio *Anjelske kriposti*, pjesmu za koju je Švelec dokazivao da je Marulićeva (Marulić, *Pisni razlike*, 17-18). Najnovije izdanje Marulićevih hrvatskih stihova prešutno se slaže s Vončinom, ali to ne znači da pjesma nije Marulićeva (Marulić, *Hrvatski stihovi i proza*, ur. Lučin); vidi Nazor, »Još jedan latinički tekst legende o svetom Jeronimu«, te bilješku 27 iznad.

³¹ Vončina, »Na tragu pravome piscu«, 142; Kapetanović, *Ježik*, 90, navodi Vončinin zaključak s odobravanjem.

³² Moglo bi se prigovoriti da ja ovdje upadam u svojevršno proturječje jer sam prethodno pokazao da je opasno ako se atribucija temelji na leksiku koji je zasvjedočen samo u djelima nekog pisca, a sada upozoravam da se ne smije zanemariti ono što nalazimo u djelima nekog pisca. Ne mislim da je posrijedi proturječje. Prvo, potrebno je razlikovati jezične od književnih dokaza: riječi putuju mnogo lakše nego metrički obrasci i sheme sroka. Drugo, moraju se u obzir uzimati dokazi više vrsta kako bi se vidjelo kako se i koliko slažu. Kada bi svi drugi dokazi upućivali na Zoranićevo autorstvo, onda bih ja bio spreman

Druga Švelčeva primjedba upućuje na činjenicu da imena Boljeta, Lilas i Dobrilo nisu nimalo slična po svojoj tvorbi imenima pastira u *Planinama*, gdje je tih pastira baš velik broj (treba, k tome, primijetiti da su pastiri u Zoranića *prigovornici*, dok su u anonimnoj eklogi *zgovornici*; vidi **Slike 3 i 4**). Tu se Vončina opet brani na veoma čudan način jer kaže da u Držićevoj *Tireni* ima Vučeta, a da u Benetovićevoj *Hvarkinji* ima Mikleta. To je onda Vončini dokaz da je i Zoranić, po uzoru na Dubrovčane i Hvarane, mogao tako tvoriti imena pastira u anonimnoj pastirskoj eklogi u zagrebačkom kodeksu.³³ Zoranić je, dakle, nasljedovao Hvarane i Dubrovčane onda kad je to odgovaralo Vončininu argumentu, isto onako kao što je mijenjao zadarsku rebegu u rebebu kako bi taj instrument prilagodio svojoj rimi, koju je pak pisao na hvarsko-dubrovački način. Kao svoj polazni argument podastire Vončina činjenicu da je Hektorović pisao ribarske ekloge, a ne pastirske ekloge. »Hektorovićev opus«, zaključuje stoga on, »ne daje nam nikakva oslonca da ustvrdimo kako se taj pjesnik ikada bavio pastoralom.«³⁴ Dakle, unutar jednog te istog argumenta od nas se traži da zamislimo kako je Zoranić pisao stihove po shemi sroka koju u njegovu djelu ne nalazimo, ali nam se ne dopušta da zamislimo kako je Hektorović, koji je pisao ekloge u kojima govore ribari, mogao isto tako pisati ekloge u kojima govore pastiri.

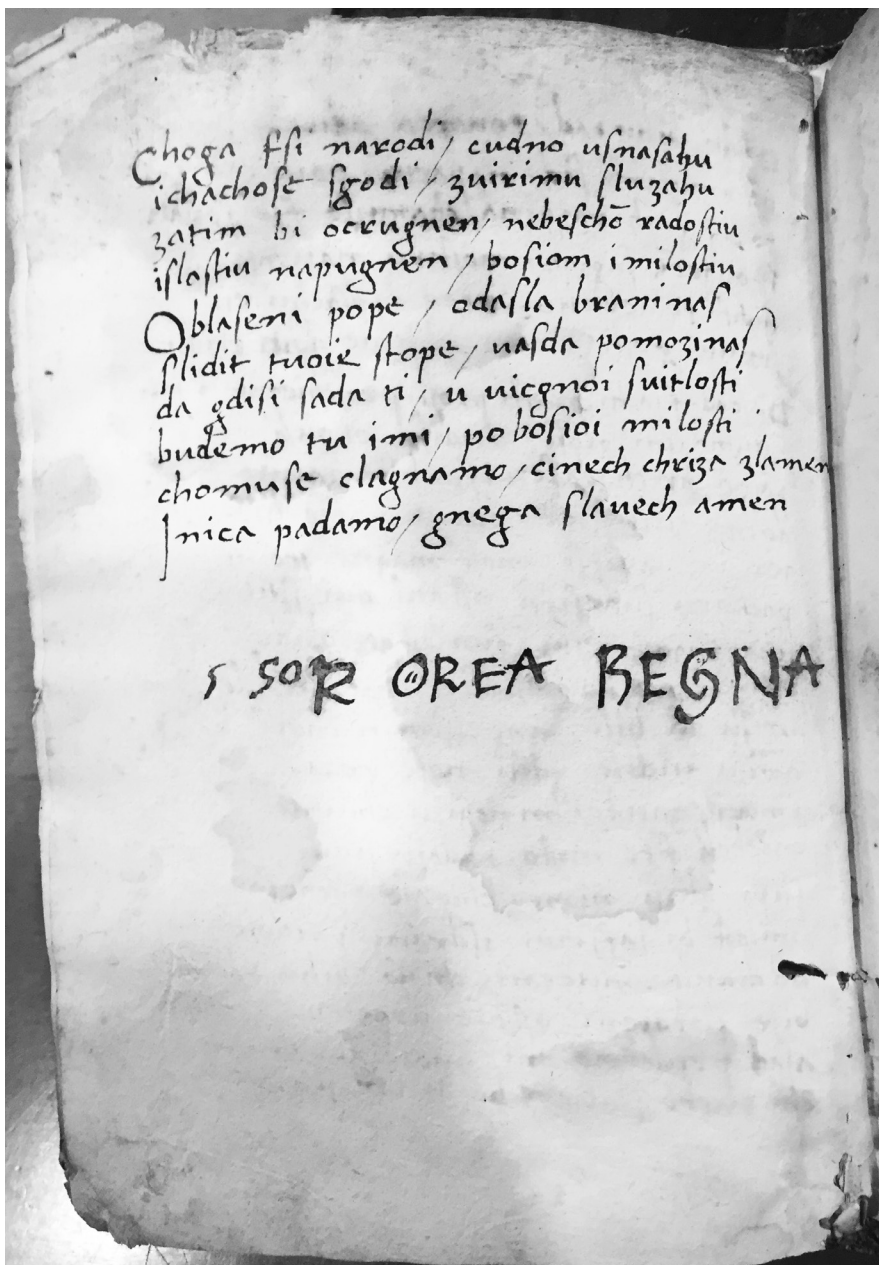
Kakav nam oslonac Hektorovićev opus uistinu daje za razumijevanje pastirske ekloge iz zagrebačkog kodeksa? Mogli bismo Vončininu metodu izoliranih leksema okrenuti protiv njega samoga ističući da oblik *ništare* ne nalazimo u Zoranića, ali da ga nalazimo u Hektorovićevu *Ribanju* kao i u anonimnoj pastirskoj eklogi, a takav je slučaj i s riječima iz ekloge kao što su *vaščina*, *zgovor*, pa čak i *telic*. Umjesto toga, ja ću uputiti na jednu zanimljivu podudarnost između Hektorovića i anonimne ekloge koja će mi poslužiti kao polazište za nekoliko zaključnih primjedaba ne o jezičnim, nego o retoričkim i idejnim značajkama koje eklogu iz zagrebačkog kodeksa povezuju s ostatkom Hektorovićeva djela. Izraz *potočiti rič* u smislu *započeti besjedu* ne nalazimo, zanimljivo je, u Zoranića iako mu potoka u *Planinama* ne nedostaje. Nalazimo ga, međutim i u Hektorovićevu *Ribanju* i u anonimnoj pastirskoj eklogi iz zagrebačkog kodeksa, čime se ona svrstava uz djela hvarskih i splitskih pjesnika. Uvod u razgovor među pastirima u anonimnoj eklogi prikazan je na sljedeći način:

---

vjerovati da je on rimovao i na hvarsko-dubrovački način; no kada drugi dokazi isključuju mogućnost Zoranićeva autorstva, onda je netipičnost ove vrste rime za Zoranića još jedan dokaz da on nije autor ekloge. Potrebno je također istaknuti da Vončina navodi kao glavni primjer Marulićeve upotrebe dubrovačko-hvarske sheme dvanaesterca *Molitvu suprotiva Turkom* (»Na tragu pravome piscu«, 142), a to je upravo pjesma koju Zoranić nasljeduje u *Planinama*. Tu je dakle Zoranić imao priliku nasljedovati i takav dvanaesterac, ali on to ne čini, nego za svoju adaptaciju bira sasvim drugi metar.

³³ Vončina, »Na tragu pravome piscu«, 142.

³⁴ Vončina, »Ekloga«, 424-425.

Choga fsi narodi / cudno usnasahu
ichachost srodi / zuirimu sluzahu
zatim bi ocrugnen / nebesche radostiu
iflostiu napugnen / bosiom imilostiu
Oblaseni pope / odasla braninas
plidit tuoi stope / uasda pomozinas
da odisi sada ti / u uicgnoi suitlosti
budemo tu imi / po bosioi milosti
chomuse clagnamo / cinech chriza zlamen
Inica padamo / gnega slauzech amen

S SOP OREA REGNA

Slika 1. Nacionalna i sveučilišna knjižnica, Zagreb, rukopis R 3662, fol. 31v

PRIGOVORNICI.

<i>Bornich</i>	<i>Raycho</i>
<i>Vlade</i>	<i>Suitcho</i>
<i>Sbadmil</i>	<i>Medar</i>
<i>Zuoncho</i>	<i>Repeglia</i>
<i>Plincho</i>	<i>Vaglcho</i>
<i>Zoran</i>	<i>Miroy</i>
<i>Iasnich</i>	<i>Sidmoy</i>
<i>Sipcho</i>	<i>Mirbogl</i>
<i>Zelencho</i>	<i>Slafgor</i>
<i>Gerslaf</i>	<i>Gostmil</i>
<i>Glubmil</i>	<i>Duorcho</i>
<i>Slaufcho</i>	<i>Vilslaf</i>
<i>Poymil</i>	<i>Cilmir</i>
<i>Grabcho</i>	<i>Roflach</i>
<i>Sladoy</i>	<i>Srichcho</i>
<i>Dragoglub</i>	<i>Draxcho.</i>

Slika 3. Petar Zoranić, *Planine* (Venecija, 1569), sig. a4v

P p... p... p...
J ...
I ...
S ...
M ...
O ...
A ...

O ...
Z ...
B ...
P ...
M ...
D ...
Z ...
S ...
O ...
V ...
S ...
J ...

Slika 4. Nacionalna i sveučilišna knjižnica, Zagreb, rukopis R 6634, fol. 59v-60r

Na promin da poju, reče im Dobrilo
 Tako pisam koju tuj njemu jest dilo.
 Gudoše i tudjič kad vrime priprehta,
 Lilas potoči rič, a za njim Boljeta.³⁵

U Hektorovićeve *Ribanju* pak čitamo:

Malo povozivši pri ner se umori,
 riči potočivši, Nikola govori:
 Recimo po jednu, za vrime minuti,
 bugarščinu srednu i za trud ne čuti.³⁶

U ovim slučajevima upravni govor uvodi se prepoznatljivim izrazom, no poznato je čitateljima *Ribanja* da se u tom djelu na mnogim mjestima prelazi iz upravnog govora u pripovijedanje i komentiranje bez posebnog upozorenja te da je Hektorović ujedno i sudionik i komentator, a ponekad je komentator i u trenucima kada bi trebao biti tek sudionik događaja. Slične prijelaze nalazimo i u pastirskoj eklogi, koja započinje iz perspektive nekog sveznajućeg pripovjedača koji se pak u zaključku ekloge stapa s likom starijeg pastira Dobrila. Dok ekloga ostaje unutar svog okvira i zaključuje se Dobrilovim riječima, Dobrilo je zapravo iskoračio iz tog okvira jer on zaključuje čitavu pjesmu, a ne tek pastirski razgovor unutar nje. Njegovo je zaključivanje nadalje znakovito jer on u njemu hvali pastire zato što su pjevali o dostojnim stvarima (Lilas i Boljeta su, kao i Paskoj i Nikola, bogobožni i puni pouke) te se, kao i Hektorović u *Ribanju*, pita kako je moguće njihovu pjesmu uskladiti s njihovim skromnim položajem.³⁷

Pretvoriti pastoralnu eklogu u svojevrsnu didaktičku, religioznu poemu znači tematski preosmisлити naslijeđenu konvenciju zadržavajući njezinu osnovnu formu. Upravo se na taj način često razumijevalo Hektorovićevo *Ribanje*, a tako se mogu čitati i neka druga Hektorovićeve djela. On, na primjer, prevodi najerotskijeg latinskog pisca tako što iz njega uzima samo poučni dio, ali ne može se reći da

³⁵ Stihovi 53-56, prema izdanju u Vončina, »Ekloga«, 421.

³⁶ Stihovi 515-518, prema izdanju *Ribanja u Djela Petra Hektorovića*, ur. Vončina, 50. Na isti izraz nailazi se u Marulićevoj *Juditi*, a i ondje on služi da uvede upravni govor: »Ona malo otuj stupiv, dviže oči / Tere tiho uz tuj rič riči potoči: / 'Ako smi uz oči gospodina svoga / Raba da mu soči, sliši svita moga'« (stihovi 241-244, prema izdanju u Marulić, *Hrvatski stihovi i proza*, ur. Lučin, 160-161). Isto tako u Hanibala Lucića (*Pjesme Petra Hektorovića i Hanibala Lucića*, ur. Žepić) na nekoliko mjesta: »Nje mi se li htiše, uticah ja oči / li na nju, najliše kad mi rič potoči: / Parižu, reče, moj, zatajat istine / za mito čuj ne moj od nijedne cine« (*Pariž Eleni*, stihovi 81-84); »I ko bistre oči pram njemu podviže, / riči mu potoči, jak perle da niže: / moj, reče, ti da bi zvati se htíl sluga, / prosti mi, bila bi meni stvar od ruga« (*Robinja*, stihovi 855-858).

³⁷ Vončina primjećuje nekoliko podudarnosti između Hektorovića i anonimne ekloge (»Ekloga«, 424-425), ali samo kako bi prešao na jezično dokazivanje, za koje smatra da je sigurnije.

nam time ipak ne daje Ovidija. Još je važnije primijetiti da između Hektorovićevih ranijih i kasnijih djela postoje podudarnosti koje nisu slučajne. I tu nam je najbolji primjer poslanica Jakovu Zečkoviću i njezin zanemareni prozni predgovor. U njemu Hektorović kaže da nam govori istinu, i da se mitska zгода o kojoj pripovijeda u poslanici uistinu dogodila. Dogodila se ta zгода uistinu, naravno, u njegovu snu, koji služi kao okvir za samu stihovanu poslanicu. Hektorovićeve kasnije tvrdnje u poslanici Mikši Pelegrinoviću o istinitosti *Ribanja* pisane su u istom ključu i u njima je prisutna, i to baš u poslaničkom obliku, ova ranija hektorovićevska igralačka gesta. Da se nešto uistinu dogodilo, naime san, znači da se i ono što je unutar tog sna uistinu dogodilo. Ako se uistinu dogodilo ribarsko putovanje, znači da se i ono što je unutar tog putovanja uistinu dogodilo.³⁸

Napokon, Hektorovićev san kakav nalazimo u poslanici Zečkoviću, gdje se na kraju snivač pita na koga bi se taj san mogao odnositi, pa se onda sjeti da to mora biti njegov adresat, identičan je postupku u talijanskom pismu Vincencu Vanettiju, koje Hektorović piše više od trideset godina nakon poslanice Zečkoviću. Iako, dakle, rani i kasni Hektorović zvuče različito, pa su im čak i jezici različiti, vidljiva je konzistentnost interesa i kontinuitet prepoznatljivog retoričkog postupka. Kao što je Tvrdalj kuća u kojoj zapisane misli nikad ne stare, tako je i Hektorovićev opus mjesto u kojem se sve pamti.³⁹ Upravo zato mislim da je anonimnu pastirsku eklogu u zagrebačkom kodeksu i u jezičnom, i u književnom, i u materijalnom smislu opravdano smatrati ranim Hektorovićevim djelom koje je, u minijaturi, poslužilo kao važna podloga za mnogo ambicioznije i mnogo kasnije *Ribanje*. Hektorović nam je, u svakom slučaju, za ovu poslanicu puno bolji kandidat nego Zoranić, a dok se ne dokaže drugačije, svakako i najbolji.

---

³⁸ *Djela Petra Hektorovića*, ur. Vončina, 78-80.

³⁹ Za natpise u Hektorovićevu arhitektonskom kompleksu, čijoj je gradnji posvetio većinu svog života, vidi Miće Gamulin, *Tvrdalj Petra Hektorovića u Starom Gradu na Hvaru* (Zagreb: Društvo povjesničara umjetnosti SR Hrvatske, 1988).

Ivan Lupić

HEKTOROVIĆ'S DREAMS

Petar Hektorović's only book, *Ribanje i ribarsko prigovaranje i razlike stvari ine* (1568), constitutes one of the most important documents of the multilingual literary culture of early modern Dalmatia. Unlike the two books of his fellow Hvar poet Hanibal Lucić, one of which was published in Croatian (*Skladanja izvrsnih pisan razlicih*, 1556), and the other in Italian (*Sonetti*, 1556), Hektorović's book combines texts written in Croatian, Latin, and Italian. While modern editions separate these texts along linguistic lines (if they reprint them all in the first place), in Hektorović's book they are mixed, and this mixture makes it impossible for the reader to experience Hektorović as a monolingual author. Starting from this insight, the essay considers the connections between the different parts of Hektorović's multilingual oeuvre, with special emphasis being placed on Hektorović's use of the dream vision, a device he typically deploys in order to speak about his own poetic activity. Special attention is paid to the relationship between early and late Hektorović, and in this analysis particular importance is attached to Hektorović's epistolary poem addressed to Jakov Zečković, which has hitherto been known only through an incomplete text. The prose section that frames the epistolary poem, here published for the first time from a manuscript held by the National and University Library in Zagreb (R 6634), is used as evidence that an anonymous pastoral eclogue found in the same manuscript fits well the developmental logic of Hektorović's oeuvre, and that it should therefore be ascribed to Hektorović rather than, as has hitherto been done, to the Zadar poet Petar Zoranić.

Key words: Petar Hektorović (1487-1572), Petar Zoranić (1508- after 1569), pastoral eclogue, piscatory eclogue, epistolary poetry, authorship, attribution, manuscript studies, multilingualism, early modern Dalmatia